

Ötüken'den Kırım'a Kırım'dan Anadolu'ya Var Olma Savaşı: Kırım Türkleri

Talat Giray

İstanbul, Kastaş Yayınevi, 2020, 390 sayfa, ISBN: 9789752822368

Aybüke GÜZAY*

Talat Giray, dedeleri Kırım göçmeni olan bir makine mühendisidir. Kırıkkale, İzmit, Pakistan, Libya ve Kazakistan gibi pek çok yerde görev yaptıktan sonra 2009 senesinde emekliye ayrılmıştır. Bu kitabı yazmasındaki amaç, başta Kırım tarihi ile ilgili olan konuları gelecek kuşaklara aktarmaktır. Bir önsöz ve bir sonsöz olmak üzere 16 bölümden oluşmaktadır.

Kırım Türkleri başlığını taşıyan *I. bölümde* Kırım Türklerinin etnik kökenlerine dair *Tatar* adının anlamı ve Kırım Tatar dili açıklanmıştır. Kırım Yarımadası'nın sınırları da bu bağlamda verilmiştir.

Kıpçaklar adlı *II. bölümde* anlaşıldığı üzere yazar, İslamiyet'ten önceki Türk Devletlerine yer vermek istemiştir. Bu bağlamda Kıpçaklar, Göktürkler, Hazarlar, Uygurlar ve Kırgızların kuruluş ile yıkılış süreçleri açıklanmıştır. Kırım Türklerinin etnik manada ve sosyo-kültürel anlamda temellerini oluşturduklarından ötürü Kıpçaklara ait hususlara daha detaylı değinilmiş ve kurulan Türk Devletlerinde yer alan Kıpçakların rolleri incelenmiştir.

III. bölüm ise *Altınorda Devleti* adını taşımaktadır. Karadeniz'in kuzeyinde yer alan ve Deşt-i Kıpçak adı verilen geniş alanda Tatarların varlıkları önemlidir. Bu varlığı anlayabilmek için Altınorda Devleti'nin muhakkak incelenmesi gerekmektedir. Zira adı geçen devlet yıkıldıktan sonra bölgede hanlıklar kurulmuştur ve bu hanlıklardan bir tanesi de *Kırım Hanlığı*'dır. *IV. bölüm* Altınorda Devleti sonrası

* Doktora Öğrencisi, Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü, Türk Tarihi Anabilim Dalı, İzmir, aybukeguzay@gmail.com aybukeguzay@hotmail.com

gelişmelere yer verilmiş olan bölümdür ve *Altınorda Sonrası Siyasî Gelişmeler* başlığını taşımaktadır. Kazan ve Sibir Hanlıklarına yer verilen bu bölümde ayrıca Özbek ve Kazak uluslarının oluşumlarına da değinilmiştir. Kırım Tatarlarının detaylı bir şekilde incelenmiş olduğu *Kırım Hanlığı (1440-1783)* başlığını taşıyan *V. bölüm* kitabın amacını göz önüne sermesi açısından çekirdek konumdadır. Hanlığın kuruluşundan yıkılışına kadar olan gelişmelere yer verilmiştir. Dönemsel olarak da tüm Kırım hanları teker teker işlenmiştir.

Kırım, Osmanlı İmparatorluğu, Rusya ve Lehistan başlıklı *VI. bölümde* Kırım Hanlığı'nın siyasî sistemi işlenmekle birlikte, Osmanlı Devleti ve Moskova'nın gözüyle Kırım'ın önemi değerlendirilmiştir. Bu devletler ve Kırım Hanlığı arasındaki siyasî ilişkilere yer verilmiştir.

Orta Asya'da Rus Yayılması başlıklı *VII. Bölüm*, Rusların Türkistan coğrafyası ve Kazak bozkırlarında yayılma sürecine yer verildiği bölümdür. Ayrıca Türkistan Hanlıklarının Rus Çarlığı tarafından işgal edilme süreçleri anlatılmış, 1800'lü yıllardan itibaren I. Dünya Savaşı'na giden süreç değerlendirilmiştir. Bu bağlamda Rus Çarlığının yıkılması ve Bolşevik Devrimi de ele alınmıştır.

Kafkasya başlıklı *VIII. bölümde* Kırım Hanlığı ve Kafkasya ilişkileri işlenmiştir. Özellikle Kafkasya'nın 1700-1800'lü yıllardaki Ruslara karşı olan mücadelesi, *gazavat* düşüncesi ve Şeyh Şamil'in savaşlarına yer verilmiştir. Kırım savaşı esnasında Kafkasya'nın durumu da ele alınmış, bu hususlar Rusların baskısı çerçevesinde değerlendirilmiştir. Nihayetinde Kafkasya'daki büyük sürgünler ve göç dramları bölge halkına büyük zarar vermiştir.

Kırım Hanlığının Rus Çarlığı tarafından 1783 senesinde ilhak edilmesinden sonra Kırım için çok zor zamanlar başlamıştır. *İlhak Sonrası Kırım 1783-1938* başlıklı *IX. bölümde* bu süreç değerlendirilmiş, İsmail Gaspıralı önderliğinde yaşanan millî uyanışın Kırım üzerindeki etkisi açıklanmıştır. Bu süreçten sonra ise I. Dünya Savaşı esnasında Numan Çelebi Cihan önderliğinde kısa süreli bir millî uyanış devri gerçekleşmiştir. Numan Çelebi Cihan şehit edilmiş, nihayetinde bu kez de Bolşeviklerin baskı dönemini yaşamak durumunda kalmışlardır.

X. bölüm "I. Dünya Savaşı ve Ruslar" başlığını taşımaktadır. Bu bölümde Kırım Türklerinin savaştaki meselesine çok az değinilmekle birlikte olaylar daha çok Osmanlı Devleti'nin durumu çerçevesinde ele alınmıştır. Osmanlı Devleti'nin savaştığı cepheler ve ayrıca Kafkasya'daki siyasî gelişmelere de yer verilmiştir. Bu bağlamda savaş sonunda imzalanan Brest-Litovsk Barış Antlaşması da ilgili devletler açısından önem taşımaktadır. Bu bölümde Türk Dünyası'na ait önemli görülen başlıkların seçilmiş olduğu düşünülmektedir. Kafkas İslam Ordusu'nun Bakü'ye girişinden bahsedilmiş olması bu örneklerden bir tanesidir.

Kurtuluş Savaşı adlı *XI. bölüm* Anadolu'daki Millî Mücadele dönemine yer verildiği bölümdür. Bu bağlamda o dönemde Anadolu'da yaşayan Kırım Türklerinden de bahsedilmiştir. *XII. bölüm* ise *Ekonomi ve Sosyal Değişim* başlığını taşımaktadır. Bir önceki bölümün devamı niteliğinde olan bu bölümde ulusal savaşın kazanılması ve Kırım Türklerinin Anadolu'ya yerleşmeleri hususları değerlendirilmiştir.

XIII. bölüm II. Dünya Savaşı döneminin ele alındığı bölümdür ve *II. Dünya Savaşı'nda Kırım ve Türkiye* başlığını taşımaktadır. II. Dünya Savaşı'nın başlaması ve Kırım'da Alman işgali de dâhil olmak üzere Kırım Türklerinin Rusya tarafından sürgün edilmesine kadar giden süreç değerlendirilmiştir. Bilindiği üzere Kırım Türkleri Almanlarla işbirliği yaptıkları gerekçesi ile vatanlarından sürgün edilmişlerdir. Esasen bu husus Rusya tarafından ileri sürülen bir bahane niteliğini taşımaktadır.

XIV. bölümün başlığı *SSCB'nin Dağılması ve Türk Cumhuriyetleri*'dir. Bu bağlamda Özbekistan, Kazakistan, Tataristan, Kırgızistan ve Tacikistan gibi Cumhuriyetler ele alınmış ve 1990 yılı sonrası gelişmelere yer verilmiştir. Bağımsızlığa giden süreçte Türkiye ile ilişkiler de değerlendirilmiştir.

XV. bölüm *Kırım (1989-2014)* başlığını taşımaktadır ve Sovyetler Birliği'nin dağılması ile birlikte Kırım'ın tutumu incelenmiştir. Fakat zaman Kırım Tatarlarının aleyhine işlemiş ve ne yazık ki 2014 yılında Kırım, Rusya tarafından tekrar işgal edilmiştir. *XVI. ve son olan Kırım Türklerinin Folkloru ve Halk Edebiyatı* başlıklı bölümde ise Kırım Tatarlarının kültürel zenginliklerine yer verilmiş; halk destanları, masalları, efsaneleri ve manileri anlatılmıştır.

Kullanılan kaynaklar açısından Kırım Tatar Türkleri ile ilgili yapılan çalışmaların genel olarak görülmüş olduğu bir eser olan bu çalışma, millî kültürlerine ve tarihlerine sahip çıkma arzusunda olan bir yazar tarafından kaleme alınmıştır. Dolayısıyla yazarın, kendi tarihlerini gelecek kuşaklara aktarma niyetinde olması olumlu ve güzel bir gelişmedir. Bazı bölümlerde Kırım dışındaki örneklere de yer verilmiş olmasını bilgi fazlalığı olarak değerlendirmemize rağmen, kitabın genel sıralama olarak konulara bağlı kaldığı görülmektedir.